

UO'T: 633.11; 632.9; 632.95

SUG'ORILADIGAN MAYDONLARDA YERYONG'OQ YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Amirqulov Otabek Saydullayevich

Qarshi davlat texnika universiteti Qishloq xo'jalik mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash texnologiyasi" kafedrası dosenti q/x.f.f.d.,

Boymanova Olima Obidovna

Qarshi davlat texnika universiteti 2-bosqich magistri

Annotatsiya

Ushbu maqolada yeryong'oqning ahamiyati, xususiyatlari va yetishtirish texnologiyasi va halq xo'jaligidagi muhim ahamiyatga ega ekanligini aniqlangan. Jumladan yer unumdorligi past maydonlarda yYeryong'oq ekinini ekib etishtirish asosida tuproq unumdorligini yaxshilanib borishi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: yeryong'oq, xususiyatlar, yetishtirish texnologiyasi, hosildorlik, dukkaklar, mag'zi, mag'zini ajratib olish qurilmasi.

Аннотация

В данной статье определено значение, свойства и технология выращивания арахиса, и его значение в народном хозяйстве. В частности, показано улучшение плодородия почвы на основе возделывания арахиса на участках с низким плодородием.

Ключевые слова: арахис, характеристики, технология выращивания, урожайность, стручки, марля, устройство экстракции марли.

Abstract

This article identifies the importance, characteristics and cultivation of peanuts as important in technology and hall farming. In particular, land fertility has been shown to improve soil fertility based on the cultivation of the peanut crop in low areas.

Key words: peanuts, properties, cultivation technology, productivity, legumes, kernels, maggot extraction device.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

Kirish.

Xitoy yong'og'i *Arachis hypogaea* L – dukkakdoshlar oilasiga mansub bir yillik o'simlik, moyli ekin. 10 dan ortiq turi bor. O'zbekistonning sug'oriladigan mintaqalarida oddiy turi ekiladi. Vatani – Janubiy Amerika (Braziliya). 16-asrda Janubiy Amerikadan Osiyoga, so'ng Yevropaga (Xitoydan) tarqalgan. Hindiston, Xitoy, Myanma (Birma), Yaponiya, Markaziy va Shimoliy Afrika, AQSH, O'rta Osiyoda ekiladi. Jahon bo'yicha umumiy ekin maydoni 24,7 mln.ga o'rtacha hosildorligi 13,4 s/ga, yalpi hosil 33 mln.t.(1999).

Odatda bu ekin aprel-may oylarida ekiladi va hosil sentabr-oktabr o'rtalarida yig'ishtirib olinadi. Yeryong'oq yaxshi o'tmishdosh hisoblanadi. Ozuqa unsurlariga ta'sirchan, o'rtacha 1 ga erga 20 tonna go'ng, 100 kg azot, 100 kg fosfor, 50 kg kaliy solinadi. O'g'itlar er haydashdan oldin, ekish bilan bir vaqtda va o'suv davrida solinadi. Ekish uchun sifatli urug' tanlash lozim, jumladan, urug' tozaligi 90%, unuvchanligi 85 % dan kam bo'lmasligi kerak. Uni keng katorlab ekish maqsadga muvofiq, shunda naviga qarab qator orasi 60 - 70 sm, qatorda o'simliklar orasi 10 - 15 sm qilib ekiladi. Ekish uchun urug' yoki bir urug'li dukkaklar ishlatiladi. Ekish chuqurligi 6-8 sm, ekish me'yori gektariga 200-250 ming dona urug'. Bir gektarga 70 - 100 kg urug' sarflanadi. O'zbekistonning iqlimi quruq, yog'ingarchilik miqdori kamroq, shu bois sug'orishda qulay bo'lishi uchun ekinni tomchilatib sug'orish usulida sug'orish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu suvni iqtisod qilish, kerakli vaqtda ozuqa moddalarni berish imkonini yaratadi. Hosil ekilgan vaqtdan boshlab 100 kun ichida etiladi.

Texnik jihatdan Yeryong'oq dukkakli o'simliklar turkumiga kiradi. Yeryong'oq asab tizimining normal faoliyati, DNK va RNK sintezi, miyaning to'g'ri ishlashi uchun zarur bo'lgan filat - B9 vitaminiga boy. Yeryong'oqni me'yorida iste'mol qilish miya faoliyatini rag'batlantiradi, keksayganda esa miyani aqliy faoliyat zaiflashuvidan himoyalaydi.

Yeryong'oq urug'lari tarkibida 20-36% oqsil va 40-57% qurimaydigan moy mavjud. Uning moyi oziq-ovqat sanoatida konservalar va upa-eliklar hamda sifatli margarinarlar va turli shirinliklar tayyorlashda foydalaniladi. Yeryong'oq urug'ining mag'zidan holva, konfet, tort va boshqa qandolatlar tayyorlanadi, bundan tashqari qovurib iste'mol qilinadi. Mevasi dukkak, dukkaklari 1-2 urug'li, 2-3 urug'li va 4-7 urug'li bo'ladi. 1000 dona dukkagining og'irligi 500 g dan 1900 g gacha. 1000 dona urug'ining massasi 200 g dan 1200 g gacha bo'ladi. Yeryong'oq o'stirilgan erda uning ildizidagi tugunak bakteriyalari yordamida 1 mavsumda ko'pi bilan 50 kg sof holda azot to'planadi.

Respublikamiz sug'oriladigan maydonlarida Yeryong'oqning "Salomat" navi ekib etishtiriladi. Bu nav ertapishar bo'lib. O'suv davri 110-115 kun. bo'yi o'rtacha balandlikda. Birinchi shoxda o'rtacha 8-9 ta novdadan tashkil topadi. Bargi keng, ellipsimon shaklda. guli och sariq rangli. Dukkaklari ixcham joylashgan. O'rtacha bitta o'simlikda 45 ta dukkak bo'ladi. Dukkaklarining rangi och sariq kulrang. Urug'i qizil ovalsimon, 1000 ta donining massasi o'rtacha 600 g. O'rtacha

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

hosildorligi gektaridan 22 s/ga ni tashkil etadi. Hosilini kombaynda yig'ishtirishga yaroqli. Nav kasalliklar va hasharotlariga bardoshli. Donda yog' miqdori 48,5 %, oqsil miqdori 21,0 % ni tashkil etadi.

Yeryong'oq qimmatli moyli ekin hisoblanadi. Urug'ining tarkibida 45-66% gacha yog', 23- 38% oqsil bo'ladi. Yeryong'oq yog'i konserva, margarin tayyorlash uchun, sovun tayyorlash sanoatida hamida medisina sohasida ishlatiladi. Moyi olingandan keyin tayyorlanadigan massada 45% oqsil va 8% yog' bo'ladi uni xolva, tort va boshqa konditer mahsulotlari tayirlashda ishlatiladi. Dukkagi tabiiy holda ham ishlatiladi. Poyasi hayvonlar uchun to'yimli em-xashak ozuqa hisoblanadi. Quruq poyasi va bargining tarkibida 11-19% oqsil bo'ladi. Sheluxasidan (dukkagini po'sti) izolyasion materiallar tayyorlashda va chorvachilikda ozuqa sifatida ishlatiladi [1.2].

Yeryong'oq sug'oriladigan yerlarda, yetishtirish texnologiyasiga rioya qilinganda gektaridan 30-40 s hosil berishi mumkin. Hosildorligi 20-30 s/ga bo'lganda har gektarda 100-120 kg biologik azot qoldiradi. Shuning uchun yeryong'oq g'o'za, kuzgi don ekinlari, makkajo'xori, sabzavot ekinlari uchun yaxshi o'tmishdosh. Yeryong'oqni almashlab ekishlarda kuzgi bug'doy, arpa, javdar, oraliq ekinlar, g'o'za, kartoshkadan keyin joylashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Yeryong'oq organik va ma'danli o'g'itlarga juda talabchan. Organik o'g'itlardan chirigan go'ng 15-20 t/ga solinishi yaxshi natija beradi. Chirimagan go'ng yoki yarim chirigan go'ng solinganda tuxum qo'yuvchi qarsildoq qo'ng'iz g'umbagi, simqurt va uning qo'ng'izlari ko'payib ketib, yosh dukkaklarga zarar keltiradi.

Ma'danli o'g'itlarning yillik me'yori azot 80-170 kg, fosfor 125 kg, kaliy 100 kg/ga ni tashkil qiladi. Fosforli, kaliyli o'g'itlar yerni haydashdan oldin, azotli o'g'it ekish oldidan beriladi. Urug'lar ekish oldidan nitragin yoki rizotrofin bilan ishlanadi. Rizotrofinni 1 ga ekiladigan uruqqa 200 g me'yorda aralashtirib ekish, dukkaklar hosilini 15-20% oshiradi [6].

Yeryong'oq ekiladigan dalalar kuzda shudgor qilinadi. Yerni haydash chuqurligi 30-32 sm yangi o'zlashtirilgan yerlarda haydash chuqurligi 20-22 sm dan boshlanadi. Bahorda yer boronalanadi, chizellanadi, mola bosib ekishga tayyorlanadi.

Ekish uchun yirik, kasallanmagan, zararkunandalardan jarohatlanmagan urug'lardan foydalaniladi. Ekishdan oldin urug'lar panoktin bilan 2 kg/t me'orda ishlanadi. Nitragin bilan ishlash urug' ekiladigan kun o'tkaziladi. Yeryong'oq tuproq harorati 12⁰S qiziganda aprel oyining birinchi, ikkinchi o'n kunligida ekiladi. Ekish muddati janubiy viloyatlarda ertaroq boshlanishi mumkin. Ekish SPCh-6A, SUK-24 eki chigit ekadigan seyalkalarda o'tkaziladi. Qator oralari 60,70,90 sm qilib ekiladi. Ekish me'yorini belgilashda bir gektarda 100-120 ming dona o'simlik qoldirilishi hisobga olinadi.

Urug' yirikligiga qarab ekish me'yori 90- 120 kg/ga, dukkaklar ekilganda ekish me'yori 25-30 % oshiriladi. Urug'lar mexanik tarkibi yengil tuproqlarda 6-8 sm,

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIK KARANTINI

og'ir tuproqlarda 4-5 sm chuqurlikka ekiladi. Keyingi yillarda yeryong'oqni pushtalarga ekish yaxshi natija bermoqda, ayniqsa, zaxkash yerlarda.

Ekilgandan keyin qatqaloq hosil bo'lsa, unib chiqquncha boronalash o'tkaziladi. Maysalar hosil bo'lgandan keyin qator oralari kultivatsiya qilinadi. Qator oralarini ishlash sug'orishlardan keyin, yer yetilishi bilan o'tkaziladi.

Yeryong'oq maysalari hosil bo'lishidan gullashgacha namlikka kam talabchan va shuning uchun bu davrda bir sug'orish kifoya qiladi. Gullashdan dukkaklarni yetilishigacha tuproqda namlik ChDNS 70 % dan kam bo'lmasligi lozim. Sug'orish me'yori 700-1000 m³/ga. Yeryong'oqni mavsumiy sug'orish me'yori 4000-5000 m³/ga ni tashkil qiladi.

Xulosa.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, Respublikamizda olimlar tomonidan Yeryong'oq ekini bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, Yeryong'oq ekinining halq xo'jaligida muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatilgan. Jumladan er unumdorligi past maydonlarda Yeryong'oq ekin ekib etishtirish asosida tuproq unumdorligi yaxshilanib borishi aniqlangan. Bundan tashqari Yeryong'oq o'simligi quruq poyasi chorva mollari uchun to'yimli ozuqa bo'lib Yeryong'oq moyi esa inson organizim uchun foydali ekanligi isbotlangan.

Adabiyotlar:

1. Yeryong'oq va kunjut yetishtirishga oid tavsiyalar. Samarqand. 1994 y.
2. Maxsodov X. "Ko'chat soni va sug'orish tartibining ereng'oq hosildorligiga ta'siri". "G'o'za va kuzgi bug'doyning parvarishlash agrotexnologiyalarini takomillashtirish." Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Toshkent, 2003 y.
3. Murodov O. "Yeryong'oq qator oralariga ishlov beruvchi tajribaviy ish organlarining tortishiga qarshiligi". "Fermar xo'jaliklari uchun agroinjenerlik xizmatlarini istiqbollari" Respublika ilmiy-amaliy konferensiya. Samarqand, 2008 y.
4. Ro'ziev I. "Yeryong'oqni g'o'za qator oralarida o'stirish imkoniyatlari". "Qishloq xo'jaligi ekinlaridan yuqori va sifatli hosil olishdagi agrotexnologik muammolar hamda ularning yechimlari. Respublika ilmiy amaliy anjuman maqolalar to'plami." Andijon, 2006 y.
5. Egamnazarov G.G., Soatov A.M. "Sifatli yer yong'oq urug'i olishning muammo va yechimlari". "Tuproq unumdorligini oshirishning ilmiy va amaliy asoslari". Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya ma'ruzalari asosidagi maqolalar to'plami. Toshkent, 2007 y.
6. Atabaeva X. va boshqalar. O'simlikshunoslik. - T.: "Mehnat", 2000 y.